

VLADIMÍR VOTÁPEK

Kavkazská tragédie

RUSKÉ DOBÝVÁNÍ KAVKAZU
1783–1864

EPOCH

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
Polozapomenuté
války
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (FF ZČU, Katedra historických věd)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

VLADIMÍR VOTÁPEK

Kavkazská tragédie

RUSKÉ DOBÝVÁNÍ
KAVKAZU
V LETECH 1783–1864

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Vladimír Votápek, 2019

Cover © Karel Kárász, 2019

Drawings © Martin Ďásek 2019

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2019

ISBN 978-80-7557-169-4 (print)

ISBN 978-80-7557-658-3 (epub)

ISBN 978-80-7557-659-0 (mobi)

ISBN 978-80-7557-660-6 (pdf)

Mojí manželce, mojí polovině.

OBSAH

Předmluva	13
Úvod	15
Geografie a demografie	18
Jak Rusko rostlo, až dosáhlo na Kavkaz	21
Periferie říší	22
Vikinsko-slovanská Kyjevská Rus	24
Moskevská Rus	28
Rusko si osahává Kavkaz	31
Kozáci	35
Kavkazská linie	38
Kavkaz v průsečíku zájmů tří velmocí	41
Věk osvícenství	43
Dominance Západu	44
Rusko a Evropa	48
Modernizace a osvícenství	49
Vnitřní problémy a vnější růst Ruska	50
Sláva a pád Osmanské říše	53
Sláva a úpadek Persie	57
Konflikt velmocí	63
Hráči a figurky	65
Technologická převaha ruských zbraní	67
Osmanská armáda	69
Janičáři	70
Reforma turecké armády	71
Perská armáda	73
Války na přelomu 18. a 19. století	77
Rusko-perské války (1796–1812)	78
První etapa	80
Kampaň hraběte Zubova	81
Kavkazské bojiště v napoleonské době	84
Pokračování válek s Persií a Tureckem	85

Období deváté rusko-turecké války (1806–1812)	90
Rok 1812	93
Jermolovova válka	97
Realizace Jermolovova plánu	99
Vyhlazení Dadi jurť	102
Vzpouřa zoufalých	104
Vítězství Ruska v Zakavkazsku	109
Rusko-perská válka 1826–1828	112
Kampaň v letech 1827–1828	114
Rusko-turecká válka 1828–1829	119
Zahájení bojů	120
Dobytí Karsu	123
Dobytí Achalciche	126
Gribojedovova epizoda	129
Druhý rok deváté rusko-turecké války	131
Pacifikace Kavkazu	137
Gruzínská vojenská cesta	139
Nepokoření horalé	140
Murídské války	142
Imám Gazi-Mohamed zahajuje povstání	146
Imám Hamzat Bej	149
Koncentrace sil	150
Bitva u pramene Gimry	152
Avarská expedice 1837	154
Carská návštěva Kavkazu	157
Obležení Achulga roku 1839	159
Dobytí Surkajovy věže	162
První generální útok	163
Třetí etapa obléhání	164
Šamilův návrat	167
Boje v lesích	170
Roky Šamilových vítězství	172
1845 – Expedice k Dargo	176
1846 – Šamilova invaze do Kabardy	186
Útoky na Gergebil	190
1848–1856: oslabování imamátu	193

Hadží Murad	195
Krymská válka	198
Kavkazské bojiště	199
Finále 1856–1859	202
Čerkeská válka	209
Porážka Nogajců	214
Dobývání Anapy	216
Genocida Čerkesů	219
Co následovalo	223
Zhroucení carského Ruska	225
Rozpad SSSR	229
Medailonky hlavních osobností	233
Petr I.	234
Kateřina Veliká	236
Ivan Vasiljevič Gudovič	238
Alexandr Holstein-Gottorp-Romanov.	239
Abbās Mīrzā	241
Generál Jermolov	242
Mikuláš Holstein-Gottorp-Romanov.	244
Ivan Fjodorovič Paskevič	246
Sultán Mahmud II.	247
Imám Šamil	249
Michail Sergejevič Voroncov	251
Alexandr Ivanovič, kníže Barjatinskij	252
Chronologie	253
Bibliografie	259

PŘEDMLUVA

Vladimír Votápek podává podrobnou zprávu o tom, jak nejrůznější ruské režimy v průběhu historického času dobývaly, a dosud dobývají, území, o něž rozšiřují své státní teritorium. Jako příklad tohoto specifického kolonialismu si autor vybral dobývání Kavkazu. Jeho volba je moudrá. Právě tento dosud nedokončený boj Kavkazanů nejrůznějších etnik a vzájemně se lišících jazyků, kultur a náboženství za zachování vlastní nezávislosti, ukazuje na necitlivost, s jakou ruští vládců od samých počátků svého snu o cestě k „teplým mořím“ mínili dosahovat a také dosahovali svého.

Autor shromáždil zásadní a podrobné údaje o imanentní ruské válce s Kavkazany, na jejichž specifické kulturní, náboženské a politické potřeby Rusko všech dosud známých režimních podob odpovídá vždy stejně, a to násilným potlačováním.

Argumenty pro takové řešení se v zásadě nemění. Rusko všech historických podob z mnoha přirozených zeměpisných i ideologických důvodů připojuje teritoria svých kolonií k základu území svého původního státu. Zprvu Sibiř s jejím nerostným bohatstvím, pak krajní sever s ledovými moři, Dálný východ otevírající vstup do Tichého oceánu, a konečně Kavkaz, bránu k „strategicky nezbytným“ teplým mořím, jak se dodnes nestydí ospravedlňovat kavkazské války poslanec Státní dumy Vladimir Žirinovskij.

Oním připojováním – v mnohém ohledu nejenom geografickém – vzdálených území, vzniká Rusko, ruská říše, jako útvar po všech stránkách nehomogenní, že jej nelze udržet pohromadě jinak než, eufemisticky řečeno, pevnou rukou. A právě na Kavkaze díky bojovnosti a odhodlanosti Kavkazanů, díky jejich nepoddajnosti, byla a je ta ruka stále ještě ozbrojená a zbraň neváhá použít. Lze nejen tvrdit, ale i prokázat, že základní státní ideou Ruska, jeho *raison d'état*, byla a je jeho teritoriální velikost – geografická mohutnost státu, který se pyšní tím, že co do území, na němž se rozkládá, je největším na světě.

Lze se jistě pyšnit tím, že od západu k východu, od Moskvy do Vladivostoku, je vzdálenost po transsibiřské železnici téměř deset tisíc kilometrů. Lze zajisté trvale překvapovat svět jedenácti časovými pásmy

nebo šedesát tisíc kilometrů dlouhou hranicí. Je ovšem také nutno zamlčovat problémy, které jsou s takovými rekordy spojeny. Nehomogenost etnická, jazyková, kulturní, náboženská, rozdílnost klimatických pásem, míry industrializace jednotlivých subjektů federace, to vše vytváří více než nerovné existenční podmínky k životu obyvatel tohoto státního kolosu. Nelze se tedy divit, že ten, kdo se rozhodne Rusko udržet ve státním celku, dává před parlamentarismem, před demokracií, přednost „vertikále moci“, tedy „pevné ruce“. Ta ovšem, má-li být účinná, předpokládá takové instituce, které jsou samy tvořeny mocensky vertikálně, tedy mohutnou armádu, silnou a početnou policii a instituce schopné včas podávat informace o spokojenosti či naopak nespokojenosti zejména těch, kteří od oné ruky očekávají víc než pokárání.

Votápkova kniha o dobývání Kavkazu ukazuje na historických příkladech dovedených až k současnosti, jak pouhá teritoriální mohutnost státu, chápaná jako smysl jeho existence, nepřináší občanskou spokojenost obyvatel a nakonec vede k neustále sílícímu násilí.

*Luboš Dobrovský,
V letech 1990--1992 ministr obrany
a mezi roky 1996--2000 český velvyslanec v Ruské federaci*

Úvod

Pohoří Velkého Kavkazu se táhne od Novorosijska, ležícího na pobřeží Černého moře, až k ázerbájdžánské metropoli Baku, omývané vodami Kaspického moře. Vzdušnou čarou je dlouhé téměř 1200 km. Šířka Kavkazu se pohybuje mezi 100 a 200 km, výjimku tvoří jeho okraje, kde se výrazně zužuje. Na jih od Velkého Kavkazu se rozkládá systém Malého Kavkazu a Arménské vysočiny. Velký Kavkaz, tvořený mnoha hřebeny, skalnatými vrcholy, průsmyky a údolími, přes které protékají prudké horské řeky, je jen obtížně průchodný. Až do novověku tvořil účinnou překážku obchodu i přesunům armád.

Kavkaz ale také byl a je domovem lidí, žijících v horských údolích a na náhorních planinách, na úbočích hřebenů postupně sestupujících k velké euroasijské rovině na severu, stejně jako na Malém Kavkazu a Arménské vysočině na jihu. Lidé si v jeho úrodných údolích i na kamenitých políčkách dobývají pro sebe a své rodiny svůj vezdejší chléb. Pojem Kavkazu se vynořuje z předdějinných dob v díle Hérodotově.¹ Další zmínky o něm najdeme v pracích starověkých dějepisců, jako byli Strabón nebo Plinius. Od nejranějších dob byl zaznamenán jeho charakter přírodní překážky, obtížně přístupné a snadno hájitelné, území chudého na přírodní zdroje, které velkými vzdálenostmi a izolovaností jednotlivých údolí přispívalo ke kulturní a jazykové fragmentaci obyvatel.

Regionem procházely nejrůznější migrační vlny, dobyvatelé i uprchlíci. Zatímco na různých místech naší planety vznikaly a umíraly říše, formovaly se národy a jejich státy, v obtížně přístupných oblastech Kavkazu přežívalo až do 19. století rodové, kmenové uspořádání s plochou společenskou strukturou. Kraj od kraje, údolí od údolí se obyvatelstvo lišilo etnicky, kulturně, jazykově i ekonomicky. A liší se i nyní, po více než sto letech ruské dominance.

V pracích historiků se Kavkaz a jeho předhůří objevují nejčastěji jako bojiště různých válek – počínaje tažením Alexandra Velikého, přes boje mezi Východořímskou říší a Persií, průniky Mongolů a Osmanů,

---

¹ Dary byly požadovány od Kolchidanů a jejich sousedů až po kavkazské hory, až do nich sahá vláda Persie, země na sever od Kavkazu nebere Persii na zřetel... CURTIS, J., *The Archeology of the Achamaenid Period*, in: CURTIS, J. – TALLIS, N. (eds), *Forgotten Empire, the World of Ancient Persia*, London 2005.

konfrontace sultánů a šáhů, až po invazi Ruska. I když v jeho podhůří rozkvetly a uvadly velké říše, Kavkaz byl především periferií. Teritorium bylo objektem cizích imperiálních ambicí, a muselo se v té nebo jiné míře podřizovat zájmům vzdálených metropolí a vládců.

GEOGRAFIE A DEMOGRAFIE

Pohoří Kavkazu vzniklo přibližně před 25 miliony let, když protichůdný tlak vytlačil k nebi řadu hor a hřebenů. Nejvyšším vrcholem je Elbrus, jehož západní vrchol dosahuje výšky 5633 metrů. Kavkaz se dělí na západní, střední a východní část.

Západní část se rozprostírá od Černého moře až po Kluchorský průsmyk v oblasti Dombaje. Leží na území Gruzie (Abcházie) a Ruska (včetně Adygyska a Karačajevsko-Čerkeska). Tato část Kavkazu bývá srovnávána s Alpami. Do nejvyšší výšky – kolem čtyř tisíc metrů – se jeho vrcholy šplhají právě v oblasti Dombaje.

Centrální část Kavkazu leží na území Gruzie (včetně Jižní Osetie) a dvou republik Ruské federace, Kabardsko-Balkarska a Severní Osetie. Na východě je vymezena sopečným vulkánem Kazbekem, zatímco

Politické rozdělení Kavkazu

na západě Elbrusem. Tato část pohoří je nejvyšší a jsou zde soustředěny všechny kavkazské pětitisícovky.

Východní část pohoří, která se rozkládá na území Gruzie, Ingušské republiky, Čečenska, Dagestánu a Ázerbájdžánu, má vzhledem k odlišným geologickým a podnebným podmínkám zaoblenější reliéf. Místní hory jsou prakticky bezlesé (spolupůsobícím faktorem je i pastevectví). Nejvyšším vrcholem východního Kavkazu je Tebulosmta (4492 m).

Hlavní hřeben Velkého Kavkazu přechází směrem na sever do několika dalších hřebenů (Boční, Skalitý, Pastvinný, Lesnatý...), jejichž vrcholy se směrem k severu snižují, až přecházejí do euroasijské roviny. Všechny vodní toky se dříve nebo později vlévají do čtyř řek: Kubáně, Těreku, Sulaku a Samuru. Horský systém na jih od hlavního hřebenu Velkého Kavkazu je složitější. Nejprve sestoupí do úrodného údolí, aby znovu vystoupal k vrcholům Malého Kavkazu a Arménské vysočiny. Řeky v západní části Gruzie, včetně Abcházie a Adžárie, směřují na západ. Nejznámější z nich je Rioni, ve starověku zvaná Fasis, protékající historickou Kolchidskou nížinou. Vodní toky z východní části Gruzie míří přes území Ázerbájdžánu dál na východ, spojí své vody v řece Kura, protékají Kuro-arakskou nížinou a spolu s řekou Araks svou cestu končí v Kaspickém moři. Zakavkazsko se nachází v subtropickém podnebném pásu. Více vláhy je v západní části (lesy), oblasti východní mají srážek výrazně méně, klima má kontinentální ráz (stepi až polopouště). V horách je podnebí horské, ovlivněné nadmořskou výškou.

Etnické složení Kavkazu dodnes odráží neuvěřitelnou různorodost, kterou se tato oblast vyznačovala v posledních staletích. V regionu můžeme nalézt Rusy a další národy, hovořící slovanskými jazyky, které do oblasti přišly v rámci carské expanze. Do skupiny indoevropských jazyků patří z původních kavkazských obyvatel také Arméni a příslušníci různých helénských skupin. Na Kavkazu stále žijí i lidé hovořící íránskými jazyky, jako jsou Osetinci, Talyšové, Tatsové a třeba i zbytky jezídké populace. Další velkou jazykovou rodinou kavkazských obyvatel je turkická skupina, zastoupená především Azery. Patří sem ale i Kumykové, Nogajci, Turkmenové a Karačajci. Mongolská skupina je zastoupená Kalmyky.

Největší počet jazyků a etnických skupin pak patří do rodiny tzv. severokavkazských jazyků. Její západní skupina zahrnuje Abchazy,

Adygejce, Čerkesy a Kabardince. Do východní skupiny patří Avari (dělíci se na desítky dalších podskupin), Andijci, Didojci, Lezgíni a Lakové. Zapomenout nemůžeme ani na Vajnachy, k nimž patří i Čečenci a Inguši. Podobně pestré je i náboženské a kulturní prostředí. Na Kavkazu najdeme křesťany pravoslavné i arménské denominace, většinu mezi muslimy tvoří sunnité, ovšem na území Ázerbájdžánu najdeme i šíity.

Tato rozdrobenost se ukázala být významná i z hlediska ruské expanze na Kavkaz, protože Petrohradu² se dařilo díky šikovné manipulaci s etnickými a kulturními rozdíly drobit a oslabovat obranu horalů tak, aby je mohl lépe vojensky ovládnout. Díky tomu dokázali ruští generálové překonat ozbrojený odpor i logistické překážky a po dlouhých desetiletích krvavých bojů nakonec připojit severní i jižní Kavkaz k carskému impériu. A stejnou manipulaci používají i dnes, kdy proti sobě staví například Gruzíny a obyvatele Jižní Osetie.

---

² Oficiální název Petrohradu, jedné ze dvou historických metropolí Ruska, se v průběhu času proměňoval. Pro zjednodušení se budeme v knize držet uvedeného jména bez ohledu na to, o jakém časovém období budeme hovořit.

**Jak Rusko
rostlo,
až dosáhlo
na Kavkaz**

PERIFERIE ŘÍŠÍ

Z mlhy zapomenutí se Kavkaz poprvé vynořuje kolem roku 1300 př. n. l., kdy na sever od Kavkazu zaznamenáváme přítomnost altajského stepního lidu. Dalším bodem kavkazské historie, který je možné doložit prameny, je expanze řeckých států, které dosáhly až na západní Kavkaz a pro které byla řeka Fasis (dnes Rioni) východní hranicí jim známého světa. Máme-li věřit starořeckým historiografům, kavkazští horalé se věnovali pastevectví, pěstování včel, lovu kožešinových zvířat, a pokud jim to umožňovaly přírodní podmínky, také pěstování obilí. Obchodovali s otroky a v některých případech těžili suroviny, pověstné je například rýžování zlata. Zdá se, že místní ekonomika se v následujících tisíciletích příliš nezměnila, protože uvedené činnosti tvořily páteř kavkazské ekonomiky až do ruského záboru v 19. století.

V roce 438 př. n. l. se řecké kolonie na východním pobřeží Černého moře dostaly pod vliv Bosporské říše. Zdá se, že výboje Alexandra Velikého se Kavkazu přímo nedotkly, i když jeho armády došly až do Střední Asie a Indie. Nicméně pod řecko-latinským vlivem zůstala tato část Kavkazu i v následujících staletích. Východnější části Kavkazu ležely na okraji perského světa. V 7. století n. l. se region Kavkazu stal bitevním polem války mezi bagdátským chalífátem a Chazarskou říší povolžských turkických nomádů.

Zde je poprvé doložena role Kavkazu jako přirozené překážky na cestě mezi planinami Eurasie na severu a hornatým územím Persie a Anatólie na jihu. Pás pevniny mezi Kaspickým a Černým mořem je ve směru od východu na západ rozdělen masivem hor, které zásadně omezují možnosti dopravy karavan i velkých vojenských uskupení. Na straně Kaspického moře zůstává mezi horami a mořem pás schůdného pobřeží, jenž je v nejužším místě u dnešního Derbentu široký přibližně deset kilometrů. Zdá se, že právě tudy ve 13. století prošli Mongolové, kteří poté, co dobyli Persii, rozvrátili také ruská (vikinská) knížectví. Historie zaznamenala několik pokusů vládců říší, rozkládajících se na jih od Kavkazu, opevnit tento úsek a zabránit tak pronikání nomádů, žijících na euroasijské rovině, do civilizovanějších zemí na jihu. Jejich snaha ale měla jen střídavý úspěch, mimo jiné proto, že pobřeží Kaspického

moře bylo vždy otevřené obojživelným operacím. Na západní straně Kavkazu, podél pobřeží Černého moře, nebyla až do moderní doby žádná schůdná komunikace v severojižním směru. Kavkaz bylo samozřejmě možné překonat i různými cestami přes jednotlivé hřebeny a průsmyky, formujícími horský masiv. Tyto cesty ale vedou velmi náročným terénem, doprava nákladů je extrémně obtížná a jednotlivé cesty je možné na mnoha místech relativně malými silami zablokovat. Pro cizince bez podpory místních obyvatel byly téměř neschůdné, protože i velké síly byly zranitelné útoky ze zálohy, vystavené rozmarům počasí a v neúrodném terénu často trpěly nedostatkem zásob. Tento problém vyřešila až ruská armáda v 19. století. Asi nejvýznamnější z dopravních tras, překračujících kavkazský hřeben, má příznačné jméno Gruzínská vojenská cesta. Vede z Vladikavkazu do Tbilisi a její vybudování bylo svého času obrovským úspěchem ruského inženýrství.

Jestliže hory představovaly a představují pro pohyb lidí a zboží překážku, řeky a vodní plochy naopak ve starých časech nabízely usnadnění dopravy. I proto nebyl Kavkaz pro Rusko dlouhá staletí vůbec důležitý. Naopak to, co ovlivňovalo historii států, existujících na území dnešního Ruska, Ukrajiny a Běloruska, byly moře a řeky. Kaspické, Černé a Baltské moře a s nimi související říční systémy představovaly alternativní cestu mezi severskými vikinskými státy a Byzancí.

VIKINSKO-SLOVANSKÁ KYJEVSKÁ RUS

První historicky doložené pevnosti, města a knížectví vznikaly na území evropského Ruska jako výsledek snahy ozbrojených družin Vikingů usnadnit si putování na Vägen från varjagerna till grekerna, tedy cestě od Varjagů do Řecka. Družiny severních obyvatel, organizované podle logiky lodních posádek, hledaly na svých cestách možnosti pro obohacení, lhostejno zda loupeží, nebo obchodem. Na svých hbitých lodích, poháněných podle potřeby vesly, nebo plachtou, se Vikingové dostávali hluboko proti proudu řek. Vikinské výboje směřovaly především do míst, kde existovala společenství, schopná koncentrovat, byť v primitivních podmínkách, nějaký nadprodukt v podobě luxusního zboží. Nacházeli je na pobřeží dnešní Velké Británie a Francie, cestovali za nimi i dál na jih kolem Španělska do Středozevního moře. Na přelomu roku 885 a 886 dokázali tito loupeživí obchodníci zaútočit také na Paříž, ležící 446 km od moře. Vikingové byli schopni vyplenit i Řím a založili řadu států. Jedním z nich bylo Rusko, které se začalo konstituovat jako síť opevněných míst na březích vodních toků, používaných Vikingy pro cestu do Byzance.

Shora uvedená cesta od Varjagů do Řecka, vedoucí přes území dnešního Pobaltí, Ruska, Běloruska a Ukrajiny, byla poměrně komplikovaná. Hlavní trasa vedla z východního Baltu přes Ladožské jezero, kde existovalo severské obchodní centrum, dále po řece Volchov do míst, kde dnes leží Veliký Novgorod, nazývaný tehdy Nýgarðr. Odtud lodě pokračovaly proti toku řek, s pomocí přetahování i přes úseky souše, až do povodí Dněpru. Po proudu Dněpru lodě postupně dopluly do míst, kde dnes leží Kyjev (Kœnugarðr) a následně vypluly na Černé moře, odkud měly volnou cestu do Konstantinopole, nebo jiných byzantských měst a sídel. Podobně se Vikingové se svými loděmi dostali i do povodí dalších řek, jako Pripjati/Bugu, Donu, nebo dokonce Volhy. Po jejím dosažení mohli pokračovat až do Kaspického moře, které jim otevíralo přístup do sídel chalífátu s centrem v Bagdádu.

První z těchto válečníků a loupežníků, který se dokázal povznést nad úroveň náčelníka jedné nebo několika lodních posádek a prosadil svou autoritu ve více sídlech najednou, byl Hrorik (862–882), v různých pramenech nazývaný také Hrurikr, Rurik či Hřözaker, který se stal vládcem Novgorodu. Od něho odvozovala svůj původ dynastie Rurikovců, dlouhá staletí vládnoucí jednotlivým ruským knížectvím. Z ní pocházeli i první ruští carové. Hrorikovým následovníkem se stal Helg, který si během své vlády v letech 882–912 pořídil řadu dalších sídel, včetně Smolenska, nebo Lubeče. Vrcholem jeho mocenské expanze bylo dobytí Kyjeva, ve kterém v té době vládla dvojice vikinských náčelníků Askold a Dir. Dalším vládcem, nyní již kyjevského velkoknížectví, byl Ivar (Igor). Severská jména můžeme sledovat i v dalších generacích ruských vládců a bojovníků z jejich bezprostředního okolí. Stejně tak jasně vidíme, že s plynoucím časem se stále víc a více prosazoval místní slovanský element. V tom se ostatně vývoj ruského státu podobá vývoji v dalších čistě vojenských záborech, kde se vládnoucí vojenská třída postupně rozpouštěla ve většině místního obyvatelstva.

V neposlední řadě připomeňme, že vikinský původ má i samotný název Rusko, který vlastně znamená zemi, ve které vládou příslušníci skandinávského kmene Rusů. Podobně vznikala jména řady jiných zemí – laskavý čtenář si jistě připamatuje vévodství v severozápadní Francii, vytvořené jinou severskou skupinou a nazvanou podle nich Normandií. A podle svých vládců Langobardů získala své jméno také Lombardie.

Byzantské písemné záznamy poprvé zaznamenaly drsné cizince, přicházející z Ruska, na počátku 9. století. Vikingové obvykle vozili ze Skandinávie zbraně a různé řemeslné výrobky, ke kterým cestou přidávali baltský jantar, a podle možností kůže, vosk nebo med ze severního Ruska, popřípadě otroky chytané cestou. V Byzanci je směňovali za orientální koření, vína, šperky, sklo, vzácné tkaniny, nebo třeba ikony.

První zprávy o pronikání ruského vlivu na Kavkaz umísťují písemné záznamy do desátého století.³ Patrně se jedná o reflexi jedné z mnoha

---

³ SOLOVJOV S. M., (СОЛОВЬЕВ, С. М.), *Dějiny Ruska od nejstarších dob* (История России с древнейших времен), Golos (Голос), <http://militera.lib.ru/common/solovyev1/index.html> (cit. 8. 4. 2019)

loupežnicko-obchodních expedicích, které podnikali v Rusku usídlení Vikingové. V tomto případě Vikingové přetáhli své lodě z Dněpru na Volhu a po ní dosáhli Kaspického moře. Tím se před nimi objevilo nechráněné pobřeží Persie. V roce 944 údajně vyloupili Berdu, jedno z nejbohatších měst bagdáského chalífátu, ležící na řece Kuru. Po řadě bojů s místními vládci zase zmizeli na svých lodích. Nezdá se přitom, že by jejich expedice překonaly prvoplánově kořistnický scénář vikinských expedic, který v té době na vlastní kůži zakoušeli obyvatelé mnoha míst v Evropě, Africe a koneckonců i v Asii.

I když kyjevský trůn teoreticky patřil nejstaršímu knížeti z rodu Rurikovců a tento velkokníže měl vládnout nad skupinou dalších drobnějších knížectví, vedených mladšími příslušníky rodu, praxe byla mnohem složitější a plná násilí. Ruská knížata bojovala mezi sebou a byla proto špatně připravena čelit rostoucímu tlaku různých pasteveckých a nomádských kmenů. V roce 1169 byl Kyjev vypálen vojskem vladimírsko – suzdalského knížectví, jehož vládce Andrej Bogoljubskij si od té doby nárokoval titul velkého knížete a seniora Rurikovců.

Ve 13. století se přes jednotlivá ruská knížectví převalily dvě vlny skvěle vycvičených a disciplinovaných nomádských bojovníků. Této síle nedokázaly vzdorovat ani vyspělejší útvary, jako Čína, nebo Chorezm (Persie). Mongolská expanze započala roku 1206, kdy se Čingischán

Rozdělení Mongolské říše a přibližný rozsah panství Zlaté hordy

prohlásil vládcem všech Mongolů. V době největšího rozkvětu jejich říše kontrolovala většinu Euroasie, aby se už koncem třináctého století rozdělila na čtyři útvary: Čínu, Ílchanát, Zlatou hordu a Mogulistán.

Vládu nad spleť ruských knížectví převzala Zlatá horda, jejíž panství se táhlo od Sibíře, ovládané Čínou, až po hranice Balkánu. V roce 1240 byl Mongoly vypálen Kyjev a od té doby nastal jeho rychlý úpadek. V roce 1299 bylo z Kyjeva do Vladimiru přeneseno sídlo pravoslavného metropolity a Kyjev se stal pouze jedním z mnoha provinčních center – nejprve pod vládou Zlaté hordy a pak polsko-litevského státu.

V době mongolské invaze také mizí jakýkoli zaznamenanatelný vliv Ruska na Kavkaze. Znovu se vrací až v 16. století, když Ivan IV. Vasiljevič, zvaný svými současníky Hrozný, dobyl Kazaň a v očích mnoha drobných vládců a náčelníků, včetně těch kavkazských, se stal nástupcem Zlaté hordy. Čas od času proto vysílali do Moskvy svá poselství, aby se pokusili využít vlivu ruských vládců ve svůj prospěch. Ve stejném časovém rámci se na obrovském prostoru stepí, táhnoucích se od Střední Asie až po Ukrajinu, začíná prosazovat nový typ společenství – kozáci. O vliv nad kozáky, žijícími v prostoru dnešní Ukrajiny, soupeřilo Rusko s Polskem, popřípadě Tureckem. Ovšem kozácká společenství, žijící na území přiléhajícím ke Kavkazu, nemohla hledat ochranu jinde než v Moskvě. Ruští carové toho samozřejmě využili a i díky kozákům se Rusko postupně stává jednou ze tří velmocí, prosazujících svůj vliv na Kavkaze.